

KR4ZA i nezavisna
kultura na raskršću:
(Zajedničko) istraživanje
u mašinskom odeljenju

CRISIS
CRISIS & Crossroads
of Independent Culture:
(Co-) Research in
the Engine Room

2

Kriza i nezavisna kultura na raskršću: (Zajedničko) istraživanje u mašinskom odeljenju / Crisis & Cross- roads of Independent Cul- ture: (Co-) Research in the Engine Room

Ova publikacija je nastala kao rezultat programa umetničkog boravka u okviru projekta "Raskršća istok zapad" koji je Fond B92/Kulturni centar Rex realizovao u periodu od aprila 2011. do maja 2014. godine u okviru projekta "Engine Room Europe" realizovanog zajedno sa još 11 centara iz Evropske mreže nezavisnih kulturnih centara - Trans Europe Halles.

This publication was created as a result of the artist in residency program within the frame of the project Crossroads East West project, realized by Fund B92/Rex Cultural Centre from April 2011 to May 2014 as a part of "Engine Room Europe", a project realized in cooperation with 11 other centers in the Trans Europe Halles - European network of independent cultural centers.

3

Tekst / Text: Emma Dowling

Prevod: Jelena Bajić

Izdavač / Published by: Fond B92

Organizacija i produkcija umetničkog boravka i

publikacije: Fond B92/Kulturni centar Rex

Residency and publication produced and organized by:

Fund B92/Rex Cultural Centre

Koordinatori projekta / Project coordinators: Dušica

Parezanović i Nebojša Milikić

Izdavanje publikacije pomogli su Evropska komisija u okviru programa Kultura 2007 - 2013, Ministarstvo kulture i informisanja Republike Srbije, Fondacija za otvoreno društvo i Asocijacija Nezavisna kulturna scena Srbije (NKSS).

This publication was made possible with the assistance of the European Commission, as a part of Culture 2007-2013 programme, the Ministry of Culture and Information of Serbia, Foundation for an Open Society and the Association Independent Cultural Scene of Serbia (NKSS).

Crisis & Crossroads of Independent Cul- ture: (Co-) Research in the Engine Room

During the month of July 2013 in Belgrade, we organised a series of conversations over a period of two weeks aimed at exploring non-governmental organisations (NGOs) operating broadly within the field of contemporary art, independent culture and social activism in Serbia, to gain some insight into the problems and concerns they face within the context of a changing social, economic and political landscape. The goal was to detect and thus articulate some of the obstacles that organisations are encountering with a view to how these might be addressed. At the end of the two weeks, we held an open debate at the *Cultural Centre REX*, to share first impressions with the participants in the research project, interested members of the public and with invited guests from neighbouring countries.

Interviews were conducted with organisations from across a broad spectrum in politics, culture and art, founded at various points in time from the mid-1990s to recent years and with loose affiliation to the independent scenes and networks in Serbia and the wider region. Their activities included the public profiling of contemporary art, transforming dominant discourses and existing policies relevant to contemporary art & dance; social justice and local community projects; educational projects, including human rights citizenship and peace activism. As part of the project *Engine Room Europe*, the investigation was guided by the engine room as a metaphor that propels attention to the forces of labour, that is, the activities that shape the structures of social life and the concomitant production of wealth. To position the engine room within the field of culture and politics on the one hand and along the borders of Europe on the other, also raises key questions with regard to the economic importance of cultural production and the politics of core-periphery relations in the context of the European Union and its changing borders.

One of the stated goals of the project *Engine Room Europe* was to inquire into and strengthen the capacity of local organisations. Consequently, we asked what capacities NGOs might currently have to carry out creative activities in culture, art and activism, and what obstacles and impasses might stand in the way of further augmenting those capacities. At the same time, it seemed evident that it was necessary to ask what actually constitutes 'capacity'. To be interested in capacity in general and capacity-building more specifically, means to be interested in increasing collective power to act, that is the ability to take action. This also involves knowledge of the kind of action required in a given context in the face of forces that enable or constrain that action, where collective knowledge production is a process through which capacity is built. Co-research is a kind of collective knowledge production that begins from lived experiences. This research project draws on the method of co-research to ground its inquiry in the experiences of the participating organisations and open up the possibilities for further more in-depth co-research investigations in the future.

It may well be helpful to dwell for a moment on the notion of an experience. Not least because during our conversations and debates, there were some criticisms about the purposes and the effects of a focus on experience that runs the risk of losing sight of the objective conditions that organisations are operating within. However, considering experience as an event through which an individual or collectively is affected opens up towards experience as knowledge that informs the varying ways in which social and organisational life is perceived and processed, a movement in and through which individuals and collectivises come to make sense of their encounters in the world. Experience not as a trade-off between subjectivity and objectivity, but as a way of concretising the abstractions of objectivity in order to strengthen the capacity to act from where one stands. Bringing experience to bear upon the research process does not have to mean that experience becomes an end in itself, it can mean a way of locating the material realities as they are lived within the social and political forces that they encounter, shape and are shaped by. Beginning from experience means

transcending a framework that merely seeks to deconstruct and critique existing configurations of power, in order to show not only how power operates, but to reveal the capacities, strategies and tactics that can bring about change. Experience and the knowledge gained with others in common experience can thus become a practice.

Co-research undertakes studies of labour processes, workplaces and community activities. It includes an attention to the embodied experiences of work and life, as a way of creating commonalities across differences. Starting from the premise that study can be a social activity taking place with, rather than on, others, co-research aims to undertake study together from inside the conditions of study encountered by those involved. Co-research is therefore a form of organisational encounter and social investigation. The activity of working together involves an attempt to devise, develop, and deploy research and to analyse and study together. Co-research offers an opportunity for an expansion and deepening of internal relations unfolding at its own pace and creates new configurations of time and space in

the organisation. Co-research also allows those involved to enter into an unfinished conversation that opens up further inquiry, without the authority of diagnosis as a completed outcome. Moreover, co-research allows for an investigation of the social conditions informing and surrounding the organisation's capacity to study with an aim toward the transformation of those conditions for further study.

An interview is not simply an accumulation of statements of facts, but a form of communication that aims to produce knowledge that emerges from a process of conversation and discussion. Consequently, we can pose some questions: how can we be engaged in a process of research and see where the conversation leads us? How does the very formulation of a question often provoke reflections and insights that feed directly back into our practice? How can our collective capacities address common problems that surface as issues that matter - that have a materiality? How can the conversations conducted, generated insights, knowledge and reflections feed back into the everyday practices the organisa-

tions consulted are involved in? This is a process of interaction and exchange that does not necessarily become articulated in the findings but can have an effect on activities that might ensue as a result of the conversation. So, an appreciation of the insights generated by conversation on all sides, not just on the side of those asking the questions. In other words, our aim was not to generate a body of data to be scrutinised, analysed and judged, but to be part of a process of collective sense-making.

Beginning then from the concrete problems as they were experienced, meant moving out from those concrete experiences to the broader problematic that could link the experience to its relevant social, economic and political context and the conditions faced by other people. In other words, a movement that takes as its point of departure the concrete problems, the everyday practices and operations in the organisation and makes the link to a more general analysis of the social, economic and political conditions that shape the possibilities for action. To thus move from problem to problematic means to put the

problems in relation to one another and thus look at what is at stake beyond the immediacy of technicality or 'problem-solving' within the given constraints and the material conditions of activities.

The framing of the inquiry drew on a concern with the global financial crisis and its knock-on effects for societies facing the burden of its consequences. While the ramifications of the crisis are geographically specific, there is nonetheless a global context in which this crisis plays out. We used the lens of crisis to pose questions about the problems, impasses and urgencies that shape present realities in ways that could resonate with the actual experiences of the organisations participating in the research project. Although what remained crucial for the inquiry were very concrete issues such as the impact of the global financial crisis on the resourcing and on the daily operations of organisations, the experience of crisis in the region and the crisis within the NGO sector in terms of its organisational form and overall relevance in the present situation, our attention was drawn to the broader issue of

interpreting the crisis. This was because of how the experience of crisis became such a central issue of debate and contention, both during the conversations we conducted and in the open debate that we subsequently organised.

There were two main answers we would receive when asking about crisis. First and foremost, we would be asked to clarify what crisis we were referring to, signalling the existence of multiple crises. The second related to a feeling of ongoing crisis over the past twenty years in light of the region's most recent history. Some noted that in Serbia the effects of the 2008 financial crisis were beginning to be felt by an increasing proportion of the population. On the one hand this was because austerity was beginning to take effect. On the other hand, the circulation of information about social movements in other countries placed events in the region within a broader context, suggesting a common experience across geographical locations. And yet, there were also a number of criticisms about the use of the lens of crisis. Especially when crisis has become so ubiquitous, it is hard to deploy

the lens in any kind of productive way and unpack what is actually at stake. There is a sense that crisis is inscribed as a mode of governance into everyday lived experience, but in turn this actually means that the lens of crisis becomes normalised, thereby avoiding the specificity of a given situation and risking becoming an inadvertent device for inaction. Therefore, looking more rigorously at what the notion of crisis might be standing in for more concretely, could be more helpful than dwelling on articulations of crisis in and of themselves.

There may well be a need for more research on the ways in which the crisis is taking effect. Our conversations pointed to some issues that could serve well as a starting point to frame further inquiry here, not least how moments of crisis can become themselves motors for creative innovation, even if under duress. Every time there is a crisis in the organisation it becomes like a trigger: first there is a sense of impasse and dejection, of not knowing what to do. This then makes way for a defiant will to continue and to find a way out of the crisis. While a creative energy for

change, it also means that projects and activities become subject to constant rethinking and transformation. It could be useful to (re)construct the emergence of particular organisational practices and projects out of and in response to different moments of impasse. This could be helpful in narrating the story of crisis and change as a history that leads up to the present, a collaborative inquiry into how crisis is perceived, when and where it is encountered in its different aspects of work in organisations. It could also be helpful for an understanding of how various forms of crisis are dealt with and how strategies of transformation can be imagined and enacted in a way that connects the problems of everyday practices and experiences to the broader social, political and economic context in which they occur, shaping social realities and their fault-lines. Placing the frame of crisis onto a broader conception of social reproduction (that is, the ability of people to reproduce their livelihoods, their cultures and their social relationships), the current crisis relates to many key aspects of social and cultural life, along with access to funds and resources. This sense of less access to funds goes hand in

hand with the perception of a shift in paradigm locally and in a global context. It was noted that there are greater difficulties finding funding for cultural activities through donations or through grants. Moreover, the rise of the 'creative' or 'cultural' industries discourse and its emphasis on business orientated approaches raises a critical question of the consequences of considering all culture and cultural production as an industry with a profit-orientation.

As multiple pressures exert themselves, there is a recognition that people live in different conditions and have different issues to deal with in their everyday work across the public and independent sectors and in their encounter with local, national and international decision-making structures. There is a feeling that there needs to be a clearer identity within the existing associations and networks, enabling everyone to support each other and act more collectively. In the conversations we had, there was an expressed wish for collaborations that enable people across their different experiences within the cultural sector to find a common ground and

envision together how current impasses could be addressed in a common process that could allow for discussion, reflection and consequently, new forms of organisation and consequently, practices could on the one hand begin to address more systematically the living and working conditions of people in the sector, not limiting activities

issues regarding the preservation of culture and art per se. At the same time, there has been a growing understanding of the role initiatives have in creating meaningful and inclusive public spaces

(whether virtual or actual), and as was emphatically expressed in many of our conversations, such public spaces are something too easily lost without a commitment and engagement to be involved in creatively producing and reproducing them. How to address these two concerns together seems to be a crucial challenge of the present time.

Emma Dowling

Kriza i nezavisna kultura na raskršću: (Zajedničko) istraživanje u mašinskom odeljenju

Tokom dve nedelje jula 2013. godine, u Beogradu smo organizovali niz razgovora, u nameri da istražimo nevladine organizacije (NVO) koje su aktivne uglavnom u polju savremene umetnosti, nezavisne kulture i društvenog aktivizma u Srbiji, da steknemo izvestan uvid u probleme i pitanja sa kojima se suočavaju, u kontekstu promenljivih društvenih, ekonomskih i političkih prilika. Naš cilj je bio da otkrijemo, a time i artikulišemo, neke od prepreka na koje nailaze pomenute organizacije, s obzirom na moguće načine njihovog prevazilaženja. Nakon dve nedelje smo održali otvorenu diskusiju u *Kulturnom centru REX*, da bismo podelili prve utiske sa učesnicima u tom istraživačkom projektu, kao i sa zainteresovanim publikom i pozvanim gostima iz susednih zemalja.

Intervjuisane su organizacije koje pripadaju širokom spektru delatnosti u domenu politike, kulture i umetnosti, osnovane u različito vreme, od sredine devedesetih do nedavno, labavo povezane sa nezavisnim scenama i mrežama u Srbiji i šire, u regionu. Njihove aktivnosti uključuju profilisanje savremene umetnosti u javnosti, transformisanje dominantnih oblika diskursa i postojećih politika koje su od važnosti za savremenu umetnost i ples; delovanje na planu socijalne pravde i projekte u lokalnim zajednicama; obrazovne projekte, kao i bavljenje ljudskim pravima građana i mirovni aktivizam. U istraživanju, u okviru projekta *Mašinsko odeljenje Evropa*, kao ideja vodilja je korišćena metafora mašinskog odeljenja, jer skreće pažnju na snage rada, odnosno, aktivnosti koje oblikuju strukture društvenog života i prateću proizvodnju bogatstva. Položaj mašinskog odeljenja u oblasti kulture i politike, sa jedne i duž granica Evrope, sa druge strane, takođe postavlja ključna pitanja koja se tiču ekonomskog značaja kulturne produkcije i politike odnosa između centra i periferije, u kontekstu Evropske unije i njenih granica podložnih promenama.

Jedan od deklariranih ciljeva projekta *Mašinsko odeljenje Evropa*, bio je i analiza i jačanje kapaciteta lokalnih organizacija. Stoga smo postavili pitanje, kakve kapacitete za sprovođenje kreativnih aktivnosti u kulturi, umetnosti i u domenu aktivizma, NVO trenutno mogu imati i kakve im prepreke i čorsokaci stoje na putu daljeg uvećanja tih kapaciteta. Istovremeno, činilo se očiglednim da je neophodno zapitati se šta se zapravo podrazumeva pod „kapacitetom“. Biti zainteresovan za kapacitet uopšte, a posebno za razvoj kapaciteta, znači biti zainteresovan za povećanje kolektivne moći delanja, odnosno, sposobnosti da se stupi u akciju. Ovim je, takođe, obuhvaćeno znanje koja vrsta akcije je potrebna u datom kontekstu, u suočavanju sa silama koje omogućavaju ili sputavaju tu akciju, pri čemu je kolektivna produkcija znanja proces kroz koji se razvija kapacitet. Zajedničko istraživanje je vrsta kolektivne produkcije znanja, koja započinje od proživljenih iskustava. Ovaj istraživački projekat se oslanja na metod zajedničkog istraživanja, da bi se ispitivanje temeljilo na iskustvima organizacija koje učestvuju u istraživanju i da bi se otvorile mogućnosti za dalja detaljnija ispitivanja u okviru zajedničkih istraživanja u budućnosti.

Može biti od koristi zadržati se na trenutak na pojmu iskustva, posebno zato što je, tokom naših razgovora i debata bilo i nekih kritika koje su se ticale svrhe i efekata usredsređenosti na iskustvo, koja nas izlaže riziku da izgubimo iz vida objektivne uslove u kojima organizacije rade. Međutim, posmatranje iskustva, kao okolnosti koja utiče na pojedinca ili na kolektiv, otvara prostor da se na iskustvo gleda kao na znanje koje pruža informacije, na osnovu kojih se na različite načine posmatra i tretira društveni život, kao i život organizacija, odnosno, da se iskustvo vidi kao dešavanje u kome i kroz koje pojedinci i kolektivi tumače sve ono sa čim se susreću u svetu. Pri tom se iskustvo ne shvata kao kompromis između subjektivnosti i objektivnosti, već kao način da se konkretizuju apstrakcije objektivnosti, da bi se ojačala sposobnost da se dela sa pozicije na kojoj se nalazimo. Dozvoliti da iskustvo utiče na istraživački proces ne mora da znači da iskustvo postaje samo po sebi cilj, već to može da bude način da se locira materijalna stvarnost, onakva kakva se proživljava u okviru društvenih i političkih sila sa kojima se susreće, koje oblikuje i koje nju oblikuju. Polazjenje od

iskustva podrazumeva transcendiranje okvira koji je usmeren na puku dekonstrukciju i kritiku postojećih konfiguracija moći, da bi se pokazalo ne samo kako moć funkcioniše, nego i da bi se otkrili kapaciteti, strategije i taktike koje mogu da dovedu do promene. Iskustvo i znanje koji se stiču sa drugima, kao zajedničko iskustvo, mogu, dakle, da postanu praksa.

Zajedničko istraživanje je proučavanje procesa rada, mesta na kojima se rad odvija i aktivnosti u zajednici. Ono uključuje posvećivanje pažnje otelotvorenim iskustvima života i rada, kao načinu da se pronađu zajedničke tačke i premoste razlike. Polazeći od pretpostavke da proučavanje može biti društvena aktivnost koja se odvija u saradnji sa drugima, što znači da drugi nisu samo predmet analize, zajedničko istraživanje teži da se poduhvati zajedničkog proučavanja iz položaja u kom se uključeni nalaze. Zajedničko istraživanje je, dakle, oblik susreta organizacija i proučavanja društva. Zajednički rad je aktivnost koja predstavlja pokušaj da se osmisli, razvije i primeni istraživanje i da se zajedno analizira i proučava. Zajedničko istraživanje pruža mo-

gućnost za proširivanje i produbljivanje unutrašnjih odnosa, ono se razvija svojim tempom i stvara nove vremenske i prostorne konfiguracije u organizaciji. Ono takođe omogućava učenicima da se upuste u nezavršeni razgovor, koji otvara dalja ispitivanja, bez autoriteta dijagnoze, kao rezultata završenog procesa. Osim toga, takvo istraživanje ostavlja prostora za ispitivanje društvenih uslova, koji pružajući informacije formiraju i okružuju kapacitete organizacije da uči, sa ciljem da se ti uslovi transformišu, da bi se nadalje učilo.

Intervju nije prosto gomilanje i navođenje činjenica, već oblik komunikacije, čiji cilj je da se stvori znanje koje proizilazi iz procesa razgovora i diskusije. Stoga, možemo postaviti nekoliko pitanja: kako možemo biti angažovani u procesu istraživanja i videti kuda nas razgovor vodi? Kako i sama formulacija pitanja često izaziva razmišljanja i uvide koji se direktno odražavaju na našu praksu? Kako naši kolektivni kapaciteti mogu biti upotrebljeni za bavljenje zajedničkim problemima, koji izlaze na videlo kao pitanja od značaja koja se materijalizuju. Kako razgovori

koje smo vodili, uvidi do kojih se došlo, znanje i razmišljanja mogu da imaju povratni uticaj na svakodnevne prakse organizacija kojima smo se obratili? Taj proces podrazumeva interakciju i razmenu koja ne mora obavezno da bude artikulirana u formi nalaza, ali može uticati na aktivnosti koje mogu uslediti kao rezultat razgovora. Potrebno je da sve strane uvažavaju uvide do kojih se došlo razgovorom, a ne samo jedna strana, na kojoj su oni koji postavljaju pitanja. Drugim rečima, naš cilj nije da napravimo skup podataka koje treba proučavati, analizirati i procenjivati, nego da budemo deo kolektivnog razumevanja stvarnosti.

Poći, dakle, od konkretnih problema, onako kako su oni doživljeni, značilo je kretanje od konkretnih iskustava ka široj problematici koja može da poveže pomenuto iskustvo sa relevantnim društvenim, ekonomskim i političkim kontekstom i uslovima sa kojima se susreću drugi ljudi. Drugim rečima, dolazi do pomeranja, sa početne tačke koju čine konkretni problemi, svakodnevna praksa i funkcionisanje i uspostavlja se veza sa uopštenijom analizom društvenih, ekonomskih

i političkih uslova koji oblikuju mogućnosti za stupanje u akciju. Zato pomeranje od problema ka problematici, znači dovođenje problema u međusobnu vezu i sagledavanje šta je u igri, iz perspektive koja je šira od neposrednosti tehničkih detalja ili „rešavanja problema“, unutar datih ograničenja i materijalnih uslova delovanja.

Postavljanje istraživanja u dati okvir, proisteklo je iz interesovanja za svetsku finansijsku krizu i domino efekat kome ona izlaže društva, suočena sa teretom njenih posledica. Iako su posledice krize lokacijski specifične, ipak postoji jedan globalni kontekst u kome se ona odigrava. Sagledavali smo stvari kroz prizmu krize da bismo postavili pitanja o problemima, ćorsokacima i potrebama koji oblikuju aktuelne realnosti, a na načine koji bi mogli da budu vezani za stvarna iskustva organizacija učesnica u ovom istraživačkom projektu. Mada su za istraživanje od ključne važnosti i dalje bili veoma konkretni problemi, poput uticaja svetske finansijske krize na resurse i svakodnevno funkcionisanje organizacija, zatim iskustvo krize u regionu i krize u sektoru NVO, u smislu njene organizacione forme i

ukupnog značaja za sadašnju situaciju, našu pažnju je privuklo šire shvaćeno pitanje tumačenja krize. Do toga je došlo zbog načina na koji je iskustvo krize postalo u tolikoj meri centralno pitanje u debati i prepirkama, kako tokom razgovora koje smo održali, tako i tokom otvorene debate koju smo potom organizovali.

Kada bismo postavljali pitanje o krizi, dobijali bismo dva glavna tipa odgovora. Prvo i osnovno, bivali bismo zamoljeni da pojasnimo na koju krizu mislimo, što je ukazivalo na postojanje više kriza. Druga reakcija je bila povezana sa osećanjem da je kriza stalna pojava u poslednjih dvadeset godina, ako posmatrano najnoviju istoriju na regiona. Neki su primetili da sve više građana Srbije počinje da oseća posledice finansijske krize iz 2008. godine. Do toga je došlo, s jedne strane, zato što je počela da se sprovodi politika stezanja kaiša. Sa druge strane, širenje informacija o društvenim pokretima u drugim zemljama je postavilo događaje u regionu u širi kontekst, ukazujući da je iskustvo krize zajedničko svima, gde god u svetu se nalazili. Pa ipak, bili smo izloženi i kritikama zbog toga što se situacija posma-

tra kroz prizmu krize. Naročito od kada je kriza postala tako sveprisutna, postalo je teško koristiti je kao prizmu, na način koji bi bio u bilo kom smislu produktivan, u smislu otkrivanja šta je u stvari stavljeno na kocku. Postoji osećanje da je kriza ukorenjena, kao način vladanja, u svakodnevno proživljeno iskustvo, ali to sa svoje strane, zapravo znači da prizma krize postaje normalna stvar, a time se izbegava specifičnost date situacije i izlaže riziku da ta prizma nenamerno postane sredstvo pasivizacije. Zato bi strožije sagledavanje šta bi pojam krize mogao konkretnije da znači moglo da bude od veće koristi nego zadržavanje na formulacijama krize za sebe i po sebi.

Verovatno bi zaista bilo potrebno temeljnije istražiti načine na koje kriza deluje. Naši razgovori su ukazali na neka pitanja koja mogu poslužiti kao početna tačka postavljanja okvira daljeg ispitivanja ovde, naročito istraživanja kako trenuci krize mogu i sami postati motori kreativne inovacije, čak i pod prinudom. Svaki put kada nastane kriza u organizaciji, ona postaje okidač: prvo se javlja osećanje da nema izlaza i potištenost, ljudi ne znaju šta da rade. Zatim se umesto toga javlja pr-

kosna volja da se ide dalje i da se pronađe način da se izađe iz krize. Osim što je izvor kreativne energije promene, ali takođe znači da projekti i aktivnosti postaju predmet neprekidnog razmatranja i transformacije. Moglo bi biti korisno (re)konstruisati pojavljivanje određenih praksi i projekata u organizacijama, koji nastaju kao posledica i reakcija na različite momente bezizlaza. To može biti od pomoći u pričanju priče o krizi i promeni, kao istoriji koja vodi do sadašnjosti, kao istraživanju zasnovanom na saradnji koje se bavi pitanjima kako se gleda na krizu, kako i gde se u radu organizacija sreću njeni različiti aspekti. Takođe može biti od pomoći da se razume kako da se nosi sa različitim oblicima krize i kako strategije transformacije mogu biti zamišljene i primenjene na način koji probleme vezane za svakodnevnu praksu i iskustva povezuje sa širim društvenim i ekonomskim kontekstom u kome se oni javljaju, oblikujući društvenu realnost i njene linije rascepa. Smeštanjem šireg pojma društvene reprodukcije (t.j. sposobnosti ljudi da reprodukuju sredstva neophodna za život, svoju kulturu i društvene odnose) u okvir krize, aktuelna kriza se povezuje sa mnogim ključnim

aspektima društvenog i kulturnog života, kao i sa mogućnošću pristupa finansijskim sredstvima i resursima. Osećaj da je pristup finansijskim sredstvima smanjen je praćen opažanjem promene paradigme, kako u lokalnom, tako i u globalnom kontekstu. Primećeno je da je pronalaženje novca za kulturne aktivnosti putem donacija ili dotacija postalo teže. Osim toga, uspon diskursa „kreativne“ ili „kulturne“ industrije i njegovo insistiranje na pristupima orijentisanim ka biznisu, daju povoda da se postavi pitanje, od kritične važnosti, o posledicama gledanja na celokupnu kulturu i kulturnu produkciju kao na industriju usmerenu na stvaranje profita.

Na delu su višestruki pritisci i uočava se da ljudi žive u različitim uslovima i moraju da se bave različitim problemima u svakodnevnom radu u javnom i nezavisnom sektoru i u kontaktu sa strukturama u kojima se donose odluke na lokalnom, državnom i međunarodnom nivou. Postoji osećanje da u postojećim udruženjima i mrežama treba da postoji jasniji identitet, što bi svima omogućilo da podržavaju jedni druge i da u većoj meri zajednički deluju. U razgovorima koje smo

vodili, izražena je želja da se uspostave saradnje koje bi omogućile ljudima, čija su iskustva u kulturnom sektoru različita, da nađu zajednički jezik i da zajedno osmisle kako bi se stvari mogle pokrenuti sa mrtve tačke u procesu koji se zajednički sprovodi i obuhvatao bi diskusiju i razmišljanje, a sledstveno tome i nove oblike organizacije i praksi. Takve prakse bi mogle, sa jedne strane, značiti početak bavljenja problemima uslova života i rada ljudi u ovom sektoru, na način koji bi bio sistematičniji, pri čemu aktivnosti ne bi bile ograničene na čuvanje i promovisanje kulture i umetnosti po sebi. U isto vreme, postoji duboko razumevanje važne uloge koju inicijative imaju na planu razvoja dinamičnih, smislenih (virtuelnih ili stvarnih) javnih prostora otvorenih za sve. Kao što je posebno naglašeno u mnogim našim razgovorima, takvi javni prostori se donekle isuviše lako gube, ako nema posvećenosti cilju da se učestvuje u njihovom kreativnom stvaranju i umnožavanju. Čini se da pronalaze nje načina da se ta dva pitanja rešavaju zajedno, predstavlja ključni izazov u ovom trenutku.

Ema Dauling

Emma Dowling was resident at the Cultural Centre REX within the project line Crossroads East-West. She lives and works in London, UK and is Senior Lecturer in Sociology at Middlesex University. Her current research is on the global financial crisis and its constitutive conflicts and transformations. Recent publications have appeared in the journals *Social Justice*, *Cultural Studies - Critical Methodologies* and *Lateral*.

Ema Dauling bila je u umetničkom boravku organizovanom od strane *Kulturnog centra Rex* u okviru projekta „Raskršća istok zapad“ (*Engine room Europe*). Živi i radi u Londonu, Ujedinjeno Kraljevstvo, i predaje sociologiju na Midlseks univerzitetu. Njeno aktuelno istraživanje je o globalnoj finansijskoj krizi i njenim konstitutivnim konfliktima i transformacijama. U poslednje vreme objavljivala je u časopisima *Social Justice*, *Cultural Studies - Critical Methodologies* i *Lateral*.

“Engine Room Europe is a three-year programme (April 2011-May 2014) of activities dedicated to independent cultural workers and their creative processes. It is initiated by Trans Europe Halles (TEH) and coordinated by Melkweg (Amsterdam, The Netherlands) in association with 10 co-organizing TEH members. Engine Room Europe has been funded with the support from the European Commission. This publication [communication] reflects the views only of the author, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein”.

